

M 6952:1-25

Landskap	Småland	Upptecknat av	Fingal Johansson
Härad	Östbo	Adress	Bygget, Sjöåkra, Värnamo
Socken	Fryele	Berättat av	Densamme
Uppteckningsår	1940	Född år	1885 i Bygget, Fryele sn

BIOGRAFISKA UPPGIFTER

Jag är född den 30 december 1885, eller som min mor brukar uttrycka sig, "dagen före sista dagen på det gamla året", i Bygget uti Fryele socken. I dopet erhöj jag namnen Ernst Fingal. Min barndom förflöt som andra barns med lekar och ras, först inne på stuggolvet och senare då man lärt sig stå och gå på egna ben, ute i skog och mark. Jag hade min 3 år äldre bror Karl Eugén till lekkamrat. År 1889 fick vi en liten syster att hålla vaggan igång åt och se efter, då far och mor var ute och arbetade i ladugård eller loge, åker eller äng, och år 1893 kom ännu en liten syster, som vi fick vagga och vara "barnaflickor" åt. Vid fyllda 7 år började jag gå i Bengtsbo småskola i det nyuppförda skolhuset. Man hade förut inte haft något skolhus i Näsbyholms skolrote, utan församlingen hyrde skollokal av en backstugesittare Sven Jönsson, vilken i dagligt tal benämndes "Geta-Schwänn" därför att han i sin ungdom vallat getter.

"Geta-Schwänn" stuga innehöll endast ett rum och kök, och i köket höll "Geta-Schwänn" och hans enögda gumma Karolina till, och i rummet lärarinnan och skolbarnen. Endast en dag gick jag i skola i "Geta-Schwänn" stuga, och detta endast som åhörare, far och mor tyckte att det kunde vara bra för mig att följa med min bror som då gick i småskolan, så jag inte vore alldeles obekant med skolordning, då jag på egen hand skulle börja gå i småskolan, min bror skulle nämligen börja gå i folkskola (stoäskolä) i Fryele. Om mina föräldrar trodde att jag inte skulle kunna "ta me ut" på egen hand så misstog de sig. Jag ville gärna gå i skola, och om det var så att vädret var rusligt så att de inte lät mig gå någon dag så grät jag, så gärna ville jag gå i skolan. Skolhuset på Bengtsbo var inte riktigt färdigt invändigt när terminen började. Ett par män rappade skolsalens väggar med lera under tiden som lärarinnan skulle börja den första undervisningen med oss i vetandets konst. Lärarinnan hette Vilhelmina Sofia Blomberg. Hon var född den 30 sep 1856 i Åker socken uti Jönköpings län och dotter till snickaren Blomberg som på 1860-talet inflyttat i Fryele socken och hade anställning som gårdssnickare åt häradshövding J F Ekenman på Näsbyholm. Hon hade endast genomgått en kort lärarinnekurs i Vetlanda 1884 och hade nog skäligen kläna kunskaper i vissa ämnen, men med tacksamhet minns jag det trofasta stödet som jag fick av henne vid genomvandrandet av ABC-boken (abbäsábokanns) villsamma mysterier.

Mina föräldrar hade nog pluggat med mig så jag kände bokstäverna något så när, "tuppen" hade också "värpt" stundom en 5-öring, stundom en karamell, men inte blev det så mycket resultat av deras undervisning. Hon hade som sagt kläna kunskaper, sådana benämningar som adjektiv, substantiv, verb och böjningsformer talade hon aldrig med oss om, och jag minns att vokal och konsonant kallade hon "lena" och "hårda" bokstäver. Hon lärde oss emellertid att "stava" och "lägga ihop" samt t o m att "läsa rent". Hennes undervisning i kristendomskunskap var utmärkt. I det

ämnet var hon hemma. Hon sås levde däri, religiös som hon var. Vid var hon snäll och ömhjärtad om sina skolbarn. Ingen moder kan vara räddare om sina egna barn än denna lärarinna var om sina skolbarn. Blev något av hennes skolbarn sjukt eller illamående under lektionstiden, så fick det gå in i lärarinnans rum och lägga sig i hennes säng. Att sända hem ett sjukt barn vågade hon inte, utom om det var så att någon person som händelsevis passerade förbi skolhuset, kunde åtaga sig att ledsaga barnet till dess hem. Och låg något av hennes skolbarn sjukt i sitt hem, så kom lärarinnan och skolbarnen och "tittade till" det. År 1911 drabbades hon av en stor sorg. En hennes brorsdotter som vistades i Stockholm begick självmord genom att dränka sig, och detta tog lärarinnan så hårt att hon blev nervsvag. Hon intogs på en vårdanstalt men avled där inom kort. Vid hennes begravning på Fryele kyrkogård hade man så mycket blommor så min far sade sedan att det aldrig förut någon gång i socknen förekommit att man haft så mycket blommor vid någon begravning.

Höstterminen 1895 inskrevs jag i folkskolan vid Fryele kyrka. Skolläraren A Rydin var en barsk bitvarg, som förfasade sig över "såna bon" och undrade om de "inntä vo vettia", då de inte kunde det de aldrig fått lära sig eller ens hört talas om. Han gav oss en grundlig undervisning i historia och geografi och dessa ämnen var just för honom intressanta. Kunde man på hans fråga korrekt uppgiva året när slaget vid Lund stod, så lät han höra en belåten grymtning som betydde detsamma som "det var rätt". På skolsalens väggar hängde en del stora kartor, och kunde man på hans befallning gå fram till kartan och med en lång hasselslya peka ut var Trosa, Gränna, Sigtuna eller någon annan ort var belägna, så grymtade han också belåtet. En liten pigg och näsvis flicka, som inte just var så styv att "peka på karta", förkunnade en dag för skolläraren att hennes mor hade lovat henne att hon inte behövde befatta sig med "såddänn schit" som "peka på karta", men då röt skolläraren till så det skallrade i fönsterrutorna att hennes mor inte behövde befatta sig med vad vi gjorde i skolan. Städa skolsalen (sopa golvet och torka dammet av bänkar och skollärarens bord och stol) skulle vi pojkar göra i tur och ordning, likaså elda i kaminen på morgnarna så det var varmt då lektionen började. Det var andra tider då än nu. Vi fick inte som nutidens barn skolskjuts, utan vi fick traska till fots lång väg, ofta i dåligt väglag, till skolan och därtill ombesörja städning och eldning. Jag hade en halvmil att gå till och från skolan, men det fanns barn som hade nära dubbelt så lång väg att gå, genom stora skogar och på obanade stigar, vilket under vintertiden då det oftast var djup snö var oerhört påfrestande för skolbarnens krafter.

På hösten 1899 var jag färdig med folkskolan och började gå i konfirmationsskola ("gå o läsa") hos kyrkoherden J Nothin, som var den utmärktaste konfirmationslärare som kunde tänkas. Han var, som ju också var tillbörligt för en prästman, mycket högkyrklig och han fordrade att hans "läsbarn" ofta skulle gå till kyrkan. Hade han märkt att man var i kyrkan den senaste söndagen, så kunde man vara säker om att man vid lektionen fick redogöra för vilka psalmer som sjungits, vad text han predikat över osv. Han var mycket allvarlig och höll styvt på att hans läsbarn även skulle vara detta. Bland hans elever var en vacker rödkindad pojke, vars ansikte ständigt sken som en sol. Hans läppar var alltid krusade av ett leende, men den pojken tyckte inte Nothin om, och en gång då pojken med leende läppar svarat på en fråga, körde han helt enkelt ut pojken ur sockenstugan, som var lektionsrummet, och pojken fick stå ute i förstugan den återstående tiden av lektionen. Sedan kallade han in honom och höll en straffpredikan för honom, varefter han skiljde honom ifrån, dvs pojken skulle inte få "läsa sig fram" som det heter, det året. Pojkens far gick emellertid sedan till prästen och förklarade för honom att pojken var skapad med ett sådant där ständigt leende anlete och att han inte rådde för detta, och så fick pojken fortsätta den avbrutna konfirmationskursen. Att bli frånskiljd då man gick och läste för prästen var den största skam som kunde drabba en ungdom på den tiden.

Det var rent av att bli brännmärkt för hela livet. Nå, det gick ju bra för pojken. Han tog några år senare värvning vid Smålands Husarregemente och en stiligare husar fick man leta efter. Senare tog han avsked från regementet och är nu fruktfarmare i Californien.

Kyrkoherde Nothin var en utmärkt talare, säkerligen ibland stiftets bästa. Han led emellertid av svår heshet som gjorde att det var svårt att höra vad han sade. Vanan gjorde dock att de som ofta hörde honom tala lärde sig att lättare förstå honom, än de som mer sällan hade tillfälle därtill. Han avled 1920 och fryleborna har säkerligen mycket saknat sin avhållne herde.

Redan som barn hade jag god lust att rita och kladda med färger. Då jag ”läst mig fram” hade jag helst önskat att få komma in som elev på någon ritkola. Då jag under vinterkvällarna kunnat måla och sälja till ortsbefolkningen små tavlor i olja eller akvarell för omkring 200 kr, tyckte jag i min dårskaps dimma att jag var vorden rik och att jag åstadkommit betydande verk. Men min far ville inte höra på det örat. Han föreställde för mig hur arbetsamt det skulle bli att stå och rita, och hur långsamma och resultatlösa dessa studier skulle bli för mig, som saknade det mått av allmänbildning som erfordrades för att kunna tillgodogöra sig undervisningen vid en rit- och målarskola. Tyvärr var det endast landskaps- och djurbilder som låg för min fallenhet. Till porträtt- och figurmålning saknade jag anlag. Far föreställde mig också hur uselt ställt en målare, som saknade högre mått av konstnärlig begåvning, hade det. Och att jag, om jag valde denna bana, helt säkert finge hålla på att knåpmåla så länge jag orkade och till sist dö i någon fattigdomens avkrok. Han talade om för mig hur fri och oberoende en bonde är, hur friskt och härligt arbetet ute i Guds fria natur är.

Så lydde jag far och kastade bort mina ”målartankar”. Mina målargrejer skänkte jag till en liten skolflicka som var intresserad av att rita och måla, och så högg jag i och arbetade på min fars gård Bygget. Vid tiden för beväringensåren började regementsmusikantens yrke hägra för mig. Jag hade ju lite musikalisk begåvning, jag blåste flöjt och spelade fiol sedan jag var 14-15 år gammal. Tänk om jag kunde få exercera vid regementsmusiken, jag visste nämligen att man bland beväringarna tog ut pojkar som reservspel, vilka fick lära sig att blåsa signalerna på trumpet (jägarhorn). Men då kompanichefen en kväll tillkännagav att de pojkar som blåste något slags instrument eller spelade fiol, om de så önskade kunde få, bland musikvolontärerna i musikkasern, erhålla vidare utbildning, sjönk mitt mod långt ner i stövelskaften och jag vågade inte anmäla mig som aspirant till reservspel, utan jag fortsatte att bära packning och lära mig hantera geväret, tills jag efter 82 dagars tjänstgöring hemförlovades p g a sjukdom (äggvita). Sedan dess har jag fortsatt att arbeta på vårt lantbruk. En tid hade jag s a s en riktig mani att borra, bryta upp och med dynamit skjuta bort sten ur våra stenbundna åkrar. Det tog mig en tid av omkring 10 år att på lediga stunder få bort stenen ur åkrarna, men till sist blev de stenfria och nu kan man utan risk att köra fast i sten låta hästarna trava på över åkrarna med skördemaskinen eller annat redskap.

På hösten 1936 fick min far besök av amanuensen fil mag John Granlund och dennes fru från Nordiska Museet. Då herr Granlund förstod hur väl jag kände till den materiella kulturen, arbetsliv och näringar inom orten i gången tid, uppmanade han mig att skriva om sådant till etnologiska undersökningen vid Nordiska Museet, och efter att en tid ha brevväxlat med herr Granlund och besvarat frågor som han ställde till mig angående vagnmakeri, började jag så småningom att sända uppteckningar till Nordiska Museet. Jag har under dessa 4 år till etnologiska undersökningen levererat omkring 1.700 foliosidor text angående gammalt arbetsliv. Däri inberäknat svaren på huvudparten av deras frågelistor. Jag har av Nordiska Museet rönt mycken välvilja och

förståelse. År 1937 erhöj jag första pris (50 kr) för uppteckning vid tävlingen "Urmakare på landet" och 1939 ett delat förstapris för uppteckning vid tävlingen "Lägerstad, tillfällig bostad".

På hösten 1937 började jag fundera på om jag inte borde skriva något för Landsmålsarkivet i Lund. Jag hade då ingen som helst kännedom om landsmålsarkivets mål och verksamhet, men jag nerskrev en del dialektord från orten, tillika med några sägenuppteckningar som jag insände till Landsmålsarkivet i Lund. Till min glädje erhöj jag efter ett par dagar brev från Landsmålsarkivets föreståndare docenten G Hedström. Som sägenuppteckningarna låg utanför Landsmålsarkivets arbetsområde var herr Hedström vänlig nog att lämna in dem till Folklivsarkivet, och från denna dag den 18 okt 1937 daterar sig bekantskapen mellan Lunds Universitets Folkminnesarkiv och mig. Till dato har jag till Landsmålsarkivet i Lund levererat omkring 2.500 blad text på folkmål. Det var att börja med rätt svårt för mig att rätt kunna teckna språkljuden, men herr Hedström var tålig och överseende med mina brister, och tack vare honom så lärde jag mig till sist att skriva folkmål. Till Lunds Universitets Folkminnesarkiv har jag inte hunnit insända just så mycket folkminnen som jag önskat, beroende på att värnamoorten i detta hänseende är ett rätt hårdarbetat fält. Då man börjar utfråga det enkla folket angående t ex sägner, får man ofta till svar: "Sådant tror jag inte på!". Skulle lyckas få någon "på tråden" att berätta, så är det bästa sättet att få veta något att helt lugnt låta anteckningsbok och penna ligga i fickan och uppmärksamt lyssna till vad berättaren har att komma med, och sedan då man kommit avses nerteckna vad man hört. Ett annat sätt är att helt apropos leda samtalet in på önskat spår, och under tiden då och då med en detektivs försiktighet framställa en och annan fråga. Folket tror att det är meningen att det skall skrattas och drivas spe av det de har att säga, och att övertyga dem om att forskningens män inte reser ut i bygderna för att driva spe av folk, går vanligen inte.

Jag tänker ofta med tacksamhet på de vid Nordiska Museet, Landsmålsarkivet och Lunds Universitets Folkminnesarkiv anställda damerna och herrarna, vilka jag skriftligen eller personligen haft att göra med. Jag tackar för det intresse de visat mig och mina enkla uppteckningar. Jag önskar att jag mera stadigvarande kunde ägna mig åt uppteckningsarbete om "gammalt och fornt", men min dagliga gärning är bondens tills vidare. Jag är mycket intresserad av gammalt och fornt, och så länge de fornvårdande institutionerna mottager mina enkla uppteckningar fortsätter jag att så mycket min tid det medgiver att kуска omkring per cykel och samtala med de gamle och uppteckna vad de sagt.

M 6894:1-38

BIOGRAFISKA UPPGIFTER OM SLÄKTEN

Abraham Christoffersson (min morfar) var född på torpet Kratten under Näsbyholm gods i Fryle socken. Födelseåret obekant. Gift med Beata Pettersdotter, född på hemmanet Sid i Fryle socken år 1810. Då de gift sig arrenderade de först Svanaryd som då var kaptensboställe för chefen för 7. Kompaniet (Östbo Kompani) vid Jönköpings Regemente. Sedan flyttade de till Brokvarn som också hörde till nämnda boställe. Den 14 mars 1857 avled Abraham Christoffersson och änkan Beata (min mormor) blev ensam att dra försorg om sina barn. Dessa var: sonen Johan 19 år, dottern

Anna-Lena 17 år, sonen Peter Magnus 15 år, sonen Gustav Edvard 12 år, dottern Kristina (min mor) 10 år, samt sonen Sven August 5 år gammal. Det var fattigt i hemmet. Enligt bouppteckningsinstrumentet av den 21 april 1859 fanns i tillgångar 570 rdr 35 sk banco, och i skulder 425 rdr 41 sk banco. Behållningssumman var 144 rdr 42 sk banco. Det blev inga stora summor för barnen att ära efter sin fader, men deras moder Beata var en kvinna med "ruter i", och hon behöll det lilla arrendehemmanet medan hon "födde upp" sina barn. Johan, Anna-Lena och Sven August stannade kvar i hemmet och hjälpte sin mor med arbetet på gården, och de övriga gav sig vid tidiga år ut att "tjäna", dvs antog arbete.

Peter Magnus fick plats hos sockenskräddaren i Fryele (Sven på Susen), men hos denne stannade han endast en kort tid. Han fick anställning hos regementskräddaren Grahn, och arbetade på dennes verkstad i Skillingaryd som då var Jönköpings Regementes förläggningssort. Skrädderiverkstaden låg i omedelbar närhet av regementets lilla musikkasern och Peter Magnus hade goda tillfällen att lyssna då musikanterna övade sig på sina instrument, och musikalisk som han var började han intagas av längtan att själv bli musikanter vid regementsmusiken. Men trumslagare ville han inte bli, det ansågs förr att trumslagarna var simplare än hornblåsarna. Numera får alla musikpojkar vid regementsmusiken lära sig att slå trumma, men icke så då. Den som började med trumma fick hålla på därmed så länge han var vid musiken.

Peter Magnus ville bli hornblåsare, och innan han sökte anställning vidtalade han en musikkorpral Granat att denne skulle lära honom blåsa horn och fö undervisa honom i musikkaserns första grunder, så han hann att få så pass stor färdighet i musik som erfordrades för att vinna inträde i regementsmusiken. Så skedde också. I sin lilla stuga vid Hjortabron utanför Jönköping undervisade Granat sin då 16-åriga elev Peter Magnus, och då han hos musikkorpralen för Jönköpings Regementes Musikkår sökte anställning, så befanns han äga den färdighet i musik som erfordrades och blev antagen. Peter Magnus erhöll tillnamnet Rosenkvist. Men Rosenkvist tålde inte att gå på Skillingaryds slätt och blåsa mässingsinstrument. Efter några års förlopp var hans lungor totalt fördärvade. Han hade fått för stora lungor av ansträngningen sades det, och så begärde och erhöll han avsked och flyttade hem till sin mor och sina syskon, beredd på att inom kort dö.

Han var sjuk och klen länge, och syntes stundom vara nära döden. Då hans hälsa förbättrats så pass att han kunde sitta upp, erhöll han arbete med att skriva avskrifter av tingshandlingar åt häradshövdingen Lindberg som då bodde i Svanaryd. Så väcktes hans håg för studier, han ville bli folkskollärare och organist. Så genomgick han en folkskollärarkurs vid Växjö seminarium samt organistexamen inför domkyrkoorganisten. Den senaste examen var ganska lätt för honom att ta, han hade goda kunskaper i notläsning från sin tjänstgöringstid vid regementsmusiken. Så sökte och erhöll han plats som folkskollärare och kantor på ön Ven i Öresund. Han gifte sig med en förmögen flicka från ön och köpte sig en gård samt byggde fina och ståtliga hus på gården. Han hade med sin hustru 5 barn. Hustrun dog i slutet av 1890-talet och han själv redan 1892. Barnen var Esther, lärarinna i Stockholm, sedermera gift med prosten J Sillén i Karlskoga, Linnéa, lärarinna i Stockholm, Lydia, pensionatsföreståndarinna i Stockholm, Efraim, lantbruksförvaltare, och Beata, kontorist i Stockholm. Dessa lever ännu.

Av Abraham Christofferssons och Beata Pettersdotters barn dog Sven August 1898, Johan 1924 och Anna-Lena likaledes 1924. Gustav Edvard lever ännu och är 94 år gammal. Han är Östbo härads äldste hemmansägare. Då han den 13 november 1936 fyllde 90 år och fick besök av en

journalist som kommit för att intervjua, förbluffade han denne så smått då han tog fram ett pappersark på vilket han nertecknat en kortfattad levnadsbeskrivning. Så här skrev 90-åringen:

”Jag föddes i Svanaryd i Fryele socken den 13 november 1846. När jag var 7 år flyttade jag med mina föräldrar till Broqvarn ¼ mtl. Det var under samma boställe, fastän det var afskilt från hufvudgården. 1857 dog far. Jag var bara 10 år. Jag hade en äldre bror som var 17 år. Vi voro 6 syskon. Min mor var en bra gumma, hon grufvade sig inte för några svårigheter. Hon var tvungen att städja både piga och dräng. Pigan skulle ha 8 kr och drängen 16 kr för hela året. Sådana tider var det då. Det var 1858. Nu är det andra tider. Så mycket vill de hafva för en vecka. I någon skola har jag endast gått i 2 månader. Det var inte så noga med skolorna som det nu är blifvet. När jag var 19 år stadd jag mig (tog tjänst) hos en bonde i Svanaryd hvarannan vecka. Det var så att häradshöfding Lindberg på Näsbyholm hade en hälftenbrukare på gården. Bonden hade en dräng för jämnan. Den vecka jag var där var det så brått som om elden varit lös. När klockan hade slagit 12 på natten, steg matmodern upp och satte på fläskpannan. Vi fick en fjärding (1/4 af en brödkaka) hafrebröd och en liten fläskabit. Sedan skulle man stå på logen och tröska till klockan 8. Man skulle bjuda folket sådan kost nuförtiden! Jag har aldrig varit så glad som när tjänsten tog slut. Så fick jag flytta upp till Lindberg som tillfällig dagsverkare en tid. Jag fick hjälpa till med skrifgöromål på kontoret och fick 8 öre för hvarje fullskrifvet ark. Där hade jag precis kalas. Men så stadd han dräng för jämnan, och då tog jag plats hos en änka i Fryele by. Där var jag i 4 ½ år. Så gaf jag mig in i det gifta ståndet, flyttade till Nässja i Åker socken och var där ett år på min svärmors gård. Svärfadern var död. Det var så att det var 7 syskon, som hade gården ihop. När den såldes fick jag lof att köpa mig någon annan. Då köpte jag en gård 1/8 mtl i Mjöhult i Fryele socken.

Där har jag bott sedan 1872. Jag köpte af en som hette Karl Håkansson. Husen voro nästan taklösa. Det första jag fick göra var att täcka om både boningshus och ladugården. När Ekvall på Hof arrenderade Dammens såg, fick jag svallarna eller bakarna för att jag körde undan dem. Jag kolade dem. Det blef 5-6 vagnslaster hvarje år. Det höll jag på med i nära 20 år. Det var en liten biförtjänst, fast man fick slita ondt. Kolen lastades i Klefshult. Vi körde med oxar. En gång hade jag ett par oxar i 8 år. Det var dåliga vägar på den tiden. August Grahn var mig en trogen medhjälpare. 1898 köpte jag mig en gård till, 1/8 mtl som låg nära och välbeläget. Den ena gården har jag sålt, den andra har jag kvar. Mina pojkar som jag har hemma, brukar båda gårdarna. Så jag har mitt hushåll hos dem. Jag har haft 10 barn, 6 pojkar och 4 flickor. En pojke och en dotter äro döda. 1916 blef jag änkring. Nu är jag 90 år. Jag har ingenting uträttadt, tycker jag, på de 90 åren. Åtminstone inte någonting som är värt att tala om i någon tidning.”

Det lilla aktstycket är i all sin enkelhet mycket belysande för lantmannens strävsamma liv i gången tid. Gustav Edvard Abrahamsson är en god berättare och har gott minne. Han minns då det endast var en handlande i Värnamo. Då marknadsbodarna stod där var nu viadukten är. Han kan berätta om hur man söp och slogs på Värnamo marknad, och hur Abraham (Värnamos ende polis) hade ”schå” med att fösa in bråkmakarna i sitt ”sköte” som häradshäktet benämndes. Värnamo var ”en lajä hola” på den tiden, säger han. Hans mor Beata (min mormor) var också en god berättare med gott minne. Hon mindes från sin ungdom bl a att vargarna då var talrika inom orten. Hon tjänade under någon tid hos major von Rohr på Näsbyholm, och det ålåg henne bl a att bära post till Earyd där majorens måg kapten Ennes bodde. För att skrämma vargarna brukade hon föra med sig en stör – det var hela försvarsvapnet. Vid hennes barndomshem Lid var ett berg där trollen höll till,

de brukade sjunga och dansa om kvällarna utanför berget. Om hon själv hade hört eller sett trollen var väl inte så säkert, men sägner om trollen brukade hon berätta. Hon avled år 1893.

Kristina Abrahamsdotter (min mor), syster till Gustav Edvard Abrahamsson, är född den 27 februari 1849. Hon lever ännu och är Fryele sockens äldsta kvinna, och hennes bror Gustav Edvard är Fryele sockens äldste man. Min mor intervjuades också av den förut omnämnde journalisten, och han skrev om henne i tidningen bl a: "Hon är en liten fin och rar gumma, enligt vad vi kunde konstatera under en liten utvikning av vår mjöhultsresa, och berättar med förkärlek om sin tjänst hos Silfverhjemlarna i Sjöåkra och ungdomsvistelsen hos en sin bror, folkskolläraren Rosenkvist på ön Ven, då hon bl a var över till Köpenhamn och såg sig omkring i Skåneland. 'På Sofiero har jag varit och suttit där i en trädgårdssoffa och druckit saft', förklarar hon med ett leende vid tanken på vad allt hon var i tillfälle att skåda i ungdomens vår."

August Johansson (min far) var född den 7 mars 1849 i Bygget uti Fryele socken, son till Johannes Jakobsson och hans hustru Christina (Stina) Månsdotter i Bygget. I yngre år var han småväxt och klen, han hade som barn "skärvan" eller engelska sjukan. Hans mor och en annan kvinna försökte bota detta genom att föra honom genom ett "le" (grind) vid kyrkvägen, genom vilket nyligen ett begravningsfölje passerat, men detta hjälpte inte. Så reste man med honom ner till kvacksalvaren David i Ryd i Villstad socken (i Västbo härad). Johansson var då 2 år gammal, men han påstod att han mindes när man var hos "Davitt i Ry" med honom. Alltnog, kvacksalvaren lyckades bota honom och han var sedan frisk under hela sitt liv, men han förblev något kortväxt varför hans far ansåg att det var olämpligt att han blev lantbrukare. Det hände sig att fadern Johannes brukade "vanka" till Hjälmseryd för att få sina klockor rengjorda och reparerade ibland. Det fanns ett par gamla säkra klockamakare i Norra Hjälms, nämligen Anders och Johannes Petterssöner vilka var bröder. Fadern Johannes fick en idé, tänk om han skulle låta sonen blir klockmakare? Det var ett ansett och respektingivande yrke, och en klockmakare skulle säkert få mycket att göra så här i närheten av Värnamo.

Sagt och gjort, sonen visade sig ha intresse för saken och så kom han som 17-åring i klockmakarelära hos Johannes Andersson i Applehult i Hjälmseryd socken, en brorson till de ovannämnda Petterssönerna och en av deras forna lärlingar. Johansson var härdig och läraktig. Han blev snart till nytta i den lilla klockverkstaden i Applehult. Han stannade där i 3 år och förfärdigade därunder 19 klockor på egen hand förutom annat finmekaniskt arbete. Därefter ansåg han sig kapabel att starta på egen hand. Han flyttade hem till Bygget och inrättade en liten verkstad. Han byggde sig en svarv och kuggfräs. Filar fanns vid denna tid (1860-talet) inte att köpa i Värnamo utan dessa förfärdigade han själv, samt alla övriga verktyg som behövdes för att kunna göra klockor. I smedjan anordnade han ett litet gjuteri, där han kunde gjuta mässingshjul m m som behövdes. På utställningen i Värnamo år 1875 uppvisade han en klocka. Den väckte uppseende och belönades med silvemedalj. Efter ansökan av häradshövdingen J F Ekenman på Näsbyholm erhöll han därefter ett landstingets stipendium på 300 kr för genomgående av en kurs vid Tekniska Skolan i Stockholm under terminen 1875-1876. Kommen till staden förstod han att dessa 300 kr inte komme att räcka till för livsuppehållet, varför han sökte och erhöll arbete hos en instrumentmakare Lindkvist. På dagarna stod han och arbetade i instrumentverkstaden, och på kvällarna och söndagarna var han på Tekniska Skolan och ritade. Han genomgick en kurs i linearfrihandsteckning, efter skuggade avbildningar av klotsar och enklare grupper därav, samt klotsteckning efter geometrisk kropp med skuggning, vidare kurs i geometrisk konstruktions- och projektionslära, och erhöll efter kursernas avslutning fina betyg

såväl för kunskaper och färdigheter som för uppförande och flit. Johansson var en tid betänkt på att stanna i Stockholm, men hembygden lockade och han reste hem sedan kurserna vid skolan var avslutade.

Så började han arbeta i klockmakeri i sin verkstad. Han tillverkade även andra saker såsom spolverk, strykjärn m m, samt reparerade ur, skjutvapen, dragspel osv. Det började emellertid bli liten efterfrågan på klockor. De amerikanska fabriksuren var komna i handeln, och arbetet hade även förut varit dåligt lönande. Det tog en hel månad att göra en klocka, och den kostade endast 30, 35 a 40 kr allt efter utförandet, så sedan värdet av materialet avdragits blev det en ganska låg dagavlöning. År 1881 upphörde han helt med klocktillverkningen. Han hade då hunnit med att förfärdiga 65 st väggur, 2 st större ur för kyrkorna i Tännö och Hånger, samt stationsuret för Ulricehamns järnvägsstation. Hans bror Karl Viktor som då var ägare till Bygget ville sälja denna, och klockmakaren köpte den och blev bonde 1881. Men klockmakeriet var honom kärt, och på lediga stunder sysslade han ända intill de sista åren av sin levnad med reparation av klockor. År 1882 gifte han sig med Kristina Abrahamsdotter från Brokvarn. 4 barn föddes i äktenskapet, nämligen Karl Eugén, Ernst Fingal, Gerda Kristina Beata och Gertrud Alfrida.

Eugén som hade ärvt sin faders händighet ville under uppväxtåren helst syssla med svarvnings- och snickeriarbete. Efter fullgörandet av värnplikten tog han anställning på AB Hörle Bruks snickerifabrik vid Carlsfors i Värnamo socken. Efter 3 års tid där flyttade han hem till Bygget och ordnade där åt sig en liten verkstad för möbeltillverkning. Men hans arbetsdag blev ej så lång, år 1911 avled han blott 28 år gammal. År 1933 lät Johansson sina 3 återstående barn övertaga gården Bygget gemensamt. Den gamle "klockmakaren på Bygget", som vår far inom orten kallades, avled den 16 augusti 1937. Då bortgick en man med djup förankring i hembygd och släkttradition. Sin gärning i livet tog han inte som en tung plikt. Vare sig det gällde gårdens skötsel eller urmakeriet fann han glädje och tillfredsställelse i arbetet, även om urmakeriverkstaden var hans käraste arbetsplats.

Hans syster Karolina född år 1843 den 8 mars var också en ovanligt händig och kunnig kvinna. Hon lärde sig på 1870-talet att väva s k konstvävnad (dräll, damast m m). Som hon var ogift och inte hade annat att göra, sysslade hon den mesta tiden av sitt liv med vävnadsarbete. Hon hade lärt sig konsten av en Lovisa Nylander från Arnäsholm i Villstad socken (i Västbo härad), som reste omkring och gav kurser i vävnad på 1870-talet. Faster Karolina, som vi kallade henne, blev som sagt hennes elev och hon kom sedan att väva mycken damast för avsalu. Hon reste mycket omkring på utställningar och förevisade sina vackra arbeten. Hon belönades med medaljer, hedersdiplom och hederspriser. T o m drottning Sofia köpte under sin vistelse på Hoks herrgård i Svenarum socken damastmattor av ylle av henne. Mera enkla vävar lät hon väverskor ute i bygderna väva åt sig. Hon sålde det sedan till Jönköping, Växjö eller Malmö. Slöjdmagasinen i dessa städer var hennes kunder, men även privatpersoner av högrestånd handlade hon med. Hon hade ju ingen s k jacquardmaskin, men hennes vävstol var av ganska invecklad konstruktion så det gick för sig att väva damast i den.

Karolina Johansson bodde kvar på Bygget i sina föräldrars undantagsstuga till år 1898, sedan inköpte hon stugan och flyttade den till Brunnsgränd i Fryele kyrkby. Under sina sista levnadsår besvärades hon mycket av åderförkalkning. Efter att i flera år vårdats dels på vilohemmet för kroniskt sjuka i Nöbböle invid Värnamo, dels på vårdhemmet Vilan i Åker socken, avled hon därstädes den 28 maj 1930

FORTSÄTTNING PÅ BIOGRAFI

Tilllägg till uppteckningen "Mitt hem och mina fäder".

Min far har berättat att hans farfar Jakob Nilsson liksom "di annrä gammlä gubbana i byänn" alltid gick klädd i "gammlädass klä", alltså den gamla östbodräkten. Som en utförlig skildring av folkdräkten i Hånger socken av Peter Johansson i Hånger Södergård meddelats av professor von Sydow i Värnamo Hembygdsförenings Årsskrift 1929, och hångeklädningen tycks på några undantag när vara nära nog lika den man bar i Fryele, anser jag det onödigt att närmare beskriva den. Vill bara nämna att i motsats till hångeklädningens många knappar baktill på tröjan, hade man i Fryele endast 4 st. Knapparna var av mässing, koppar eller en legering som mycket liknar nutidens rostfria stål. Jag har i jorden funnit sådana knappar, som kanske har legat i jorden i hundratals år, utan att finna en enda rostfläck mer än där märkan suttit, som naturligtvis varit förrostad och borta. Hängslen av ålskinn begagnades. Västarnas ryggstycke var av sk "schäkktäfall" (grovt tyg av linne). Korta byxor (knäböcksä) hade man också i Fryele. Vi har inom familjen ännu kvar spännen av gammalt silver, nysilver och brons, som man hade då man knäppte ihop byxorna nedom knäet utanpå strumpan. Jag hittar ibland då jag arbetar ute på åkern bronsspännen som väl gamle farfarsfar tappat då han gått och kört årder eller harv – plog hade man inte vid denna tid i Fryele. Den största skillnaden i Hångers och Fryele folkdräkt tycks ha varit huvudbonaden. Peter Johansson uppger att man hade "om helgdagarna en hatt med liten kulle och stora brätten".

Som jag ännu har i bevar min farfarsfars kyrkhatt, dvs den huvudbonad han bar om helgdagar och då han skulle vara "fin", vill jag närmare beskriva densamma. Hatten är av tjock svart filt, och har ursprungligen varit styv som granbark. Vikt ½ kg. Kullens omkrets utvändigt 60 cm. Höjd 17 cm. Brättenas omkrets 100 cm. Invändig storlek 53 cm. Jag har tills för några år sedan, då den blev alltför anfrätt av tidens tand, förvarat ännu en av farfarsfars gamla hattar. Denna, som jag av ovannämnda orsak fick kasta bort, var av samma storlek och utförande som den ovan beskrivna, med endast den skillnaden att farfarsfar hade "skott" den med ett läderband i "hälsningsgreppet". Kanske det bör nämnas att nämnda grepp inte som nu var i brättet, utan då man skulle lyfta på hatten så tog man med ena handens fingrar tag i kanten som bildats vid den något i mitten nertryckta kullen och lyfte den ½ kg tunga hatten av huvudet. Farfarsfar hade skott hatten i hälsningsgreppet av sparsamhetsskäl – utan läderskoning slets den för mycket, tyckte han. Det var inte säkert att han lyfte på hatten för alla människor han mötte, men för ortens honoraries (präst, klockare, kronfogde, länsman och herrskapet på Näsbyholm) lyftade han nog på hatten. Då han hörde kyrkklockorna, antingen han befann sig vid kyrkan, på vägen eller i sitt hem, lyftade han på hatten. Det gjorde alla gamla förr. Man hade aktning och vördnad för den vigda malmen.

Jag har sett att då klockorna i Fryele börjar ringas och en likprocession utanför kyrkan skall sätta igång, att alla, även de som skall bära liket, lyfter på sina hattar. Min farfar Johannes Jakobsson, som under en lång följd av år var kyrkvärd i Fryele, har berättat att den 1 sep 1864, då en bonde Fredrik i Råhult begravdes i Fryele kyrkogård, var det sista gången det förekom att man hade

förridare som red före begravningsföljet i Fryele socken. Samt att man inte hade någon belysning i bänkarna i Fryele kyrka vid julottorna före 1860, utan de som önskade bättre belysning fick hålla sig med detta själva. Farfar som var lite mekanisk gjorde sig en ljushållare, bestående av en ljuspipa av koppar med en skruv i botten, så det gick att skruva fast den vid bänkens bokbräde. Denna ljushållare har jag ännu i förvar. Andra slog en spik eller annat spetsigt föremål i bokbrädet och band med ett snöre fast en medhavd ljusstump som de lyste sig med.

Vid en julotta på 1860-talet förekom det att en drucken backstugesittare (Masse i Rösved) gjorde kyrkbuller. Under det kyrkoherden Tidander predikade, ropade Masse flera gånger att "Dä ä löngn do seä", och till sist fick kyrkväktaren Jonas Rydstedt en vink av kyrkoherden att fridstöraren borde avlägsnas, och Rydstedt var inte sen att ta Masse i kragen och fösa honom ut ur kyrkan och stänga in honom i en garderobliktande skrubbe under trappan som ledde till läktaren. Och där fick Masse under den återstående delen av julottan sällskapa med spadar och annat griftetyg, tills han släpptes ut. Han blev sedan ådömd att "stå kyrkplikt" i Fryele kyrka. Straffet bestod i att stå ute på stora gången i kyrkan flera söndagar i rad under gudstjänsten, samt ligga på knä (på kyrkogångskvinnopallen som ställdes på gången mitt i kyrkan) under det kyrkoherden läste en särskild bön för syndaren. Och dessa böner "vo inntä goa å lyss på" (allvarstygda för den det angick). På den tiden då stockstraffet ännu tillämpades på dylika "schwinhonna" hade man i Fryele stocken liggande på golvet ute i vapenhuset, bredvid en bänk på vilken brottslingarna fick sitta. Använde dessa snus eller tobak blev de fråntagna detta, något sådant fick inte njutas under tiden de satt i stocken, men kyrkfolket som gick förbi dem hade rättighet att spotta på dem och driva spe med dem. En man från Fryele satt i stocken en söndagsmorgon. Då hans vänner och bekanta gick förbi honom sade han: "Jo schämms summ enn hunn gubba, foä ja innte hoä noätt snus å bjo eä på". Så någon nerstående verkan hade inte stockstraffet på honom.

Då någon som under livstiden gärna förtärt brännvin hade avlidit och lades i kistan, var det vanligt att han också fick en brännvinsplunta med sig. Häradsdomaren H Lignell i Fryele innehar en sådan flaska, som funnits av kyrkväktaren J Rydstedt. Flaskan som har formen av ett något tillplattat klot, rymmer omkring 1 ½ deciliter. Min mormor Beata Petersdotter har berättat att hon var närvarande vid hustrumördaren Peter Kunos avrättning på galgbacken i Värnamo. Mycket folk var församlat. Bönderna från de Värnamo närmast liggande byarna var inkallade för att bilda spetsgård, med vilken man skulle hindra folket att komma alltför nära stupstocken. Det rådde nämligen på den tiden vidskepliga föreställningar att klädtrasor doppade i en avrättads blod hade ofelbar kraft att bota fallandesot, "skärva" och andra krankheter. De bönder som bildade spetsgården kunde också vid detta tillfälle med knapp nöd hindra folket som fikade efter Kunos blod, att bryta sig igenom. Flera personer klättrade upp i träd för de skulle kunna se bättre hur själva avrättningen försiggick. Så kom den dödsdömde Kuno ledd av ett par rättstjänare. Kuno fick lägga sitt huvud på stupstocken, men någon profoss eller "skarprättare" som han av allmogen benämndes, syntes inte till. Men han kom, banade sig väg genom folkhopen. Han höll händerna, i vilken han höll bilan eller yxan, dolda bakom ryggen för att den dödsdömde inte skulle se den, och skiljde med ett enda hugg Kunos huvud från bålen.

Doktor Sjöbech var närvarande och utförde en del experiment med Kunos avhuggna huvud. Han fattade hastigt det avhuggna huvudet och ställde det på en bräda, så att folket tydligt kunde se hur Kuno öppnade munnen och räckte ut tungan 3 gånger. Så ställde doktorn sig bakom eller på sidan om huvudet och ropade med stark röst: "Kuno, Kuno!", och då vred huvudet på sig

något. Doktorn förde in sitt finger i Kunos mun, och då försökte Kuno bita honom. Vid åsynen av detta hemska skådespel föll några av de i träden uppkrupna ner och höll på att bryta av armar och ben. De svimmade av sinnesrörelsen (Meddelaren kan inte avgöra om minnesfel föreligger beträffande doktors namn. I Östbo härads dombok förekommer ett protokoll fört vid läkarbesiktningen av den mördade hustruns döda kropp. Protokollet är daterat Jönköping den 24 nov 1834 och undertecknat: S Er Sköldberg med lic chir mag bat läk och t f prov-läk). Huruvida det lyckades någon att bryta sig igenom spetsgården och tillägna sig något av Kunos blod, talade mormor aldrig om, men att det fanns flera av de närvarande som i detta syfte fört med sig flaskor i vilka de tänkt samla blod känner man till.

Även självmördares blod och likdelar var eftersökta av vidskepligt folk. Kristina Abrahamsdotter, min mor, har berättat att i hennes barndom i slutet på 1850-talet begick en dräng från Gallnås i Fryele socken självmord genom att skära halsen av sig. Man begravde honom i en håla ute i Gallnåsa skog. Vid denna tid fanns i Finnshult i Gällaryd socken en trollkunnig gumma (Lisa i Finnshult), och hon sände dit någon som grävde upp drängen och skaffade henne vissa delar av liket. Kniven med vilken han skurit halsen av sig lånade man ut, de som hade barn som var behäftade med "skärvan" skulle man ge in lite spån som filats av denna kniv. En gång hade kniven varit utlånad till en by i Värnamo socken, och en kväll kom man in till min mormor med kniven med begäran att hon skulle återställa den till dess ägare (bonden Isak i Gallnås, hos vilken den levnadströtte tjänat som dräng). Mormor som var ganska vidskeplig ville inte hysa ett så farligt redskap i sitt hus över natten, utan hon sände sin dotter Kristina (min mor) att gå hem med kniven till Gallnås. Det hade redan blivit nerskumt, och min mor som då bara var 9 år gammal försäkrar att hon var rädd för "spöke" då hon gick igenom Gallnåsa skog bärande självmördarens vapen inlindat i papper under armen.

En gång var det svårt för mormor att kärna smör. Hur länge man än höll på att kärna, ville det inte bli smör av grädden. Mormor gick då till Lisa i Finnshult och frågade sig till råds. Jo, Lisa visste råd: "Har I lånat bort eder kärna?" frågade hon. Ja, det hade mormor. Så ordinerade Lisa att mormor inte mera skulle låna bort sin kärna, och för att ta bort förtrollningen ur kärnan skulle hon anskaffa en ny "törle" (stången i vilken den korsformade kolven var fastsatt) av eneträ, "si ajnä, dä råä inntä noänn trolldomm på" trodde Lisa. Mormor gjorde som Lisa ordinerat, en ny törle av ene anskaffades, och gumman som förut lånat kärnan skänkte mormor en annan, och allt blev bra.

Mormor hade också känning eller varsel då någon dött. Här ett exempel: kronoarrendatorn Abraham Johnsson i Svanaryd försökte på allt sätt komma åt att få arrendera även Brokvarn som var en utgård till kaptensbostället Svanaryd, men mormor hade arrenderat Brokvarn så länge och var väl känd med boställsinnehavaren, chefen för Östbo Kompani, så det gick inte för Johnsson att "äta ut" henne. Men den natt då Johnsson dog "bangkada" det hårt på mormors dörr, Johnsson hade nog velat tala vid henne trodde hon. Min farfar Johannes Jakobsson var inte alls vidskeplig, och historier om spöken, tomtar, troll o dyl trodde han inte på. Han sägs aldrig ha berättat eller ens velat lyssna till sådant prat, men om arbetsliv och sådant i gången tid talade han gärna. Bl a om ett svårt bärgningsväder troligen 1826, då det lär i skördetiden ha regnat varje dag utom om söndagarna, då var det vackert bärgningsväder. En söndag då tjänstgörande prästen i Fryele förrättat altartjänst samt från predikstolen läst upp texten, tillade han endast "gack i Herrans namn och sköt om eran säd". Och folket var inte "sajna" att resa på sig och knalla sig hem och göra som prästen sagt.

Hans dotter (faster Karolina) var däremot vidskeplig och skrockfull. Om en fågel med näbben knackade på fönstret, så påstod hon att den knackade ut någon av husets invånare, dvs någon av husets folk komme snart att antingen dö eller också flytta bort. Om sorken sköt upp en mullhög på båda sidor om kyrkvägen nära rågången mot granngården Rönnhult, så betydde det att någon av Byggets folk skulle dö under året. Om en avlidens ögon inte var helt slutna, så betydde det att någon av den avlidnes anhöriga snart skulle dö, samma förhållande var om den avlidne långsamt stelnade och kallnade. Jag minns att då farmor dog 1895 så lade faster Karolina ett par tjocka "battinga" (kopparslantar) över hennes ögon, på det att farmor inte skulle kunna "titta ut" någon av släkten, och det tycks ha hjälpt, ty det dröjde ända till 1911 innan någon dog på Bygget. Om faster Karolina fick se ett barn som var klent och småväxt, så sade hon att barnet var "neäsatt" av någon illasinnad person. Och då jag och mina syskon som barn en gång roade oss med att av väggrus utanför hennes stuga bygga fästningar, blev hon både ond och ledsen, ty det betydde att det snart "blev lik" i hennes stuga. Men vilket minne hon hade, och så hon kunde berätta om fordomtida händelser!

Tyvär hade jag medan hon levde inte samma intresse av gammalt och fornt, tänk om hon hade levat nu, vad folkminnen man hade kunnat få reda på! Min far och min faster Karolina var traditionsbärare i dettas fullaste bemärkelse. Det mesta jag vet om gammalt och fornt har jag fått från dem. Hembygd och släkt höll de högt. Det gamla fäderneärvda i husgeråd, arbetsmetoder, seder och bruk höll de på med, nymodigheter var de inte fallna för att begagna sig av i första taget. Då jag blickar ut över mitt vackra hem med dess stenfria åkrar, de lummiga lövängarna åt väster och barrskogen åt öster, sänder jag ofta en tacksamhetens tanke till mina fäder. De har gått här och brutit mark sedan 130 år, slitit och svettats, haft glädje och bekymmer omväxlande. Då de blivit gamla och orkeslösa har de tagit undantag, krupit in i undantagsstugan och låtit de yngre ta vid där de slutat. Så har de en efter en avsomnat och förts till sitt sista vilorum på Fryele kyrkogård. Det heter att om man skall få fram en naturtrogen bild av någon, så behöver den skuggas. Jag har emellertid inga skuggor att sätta dit. De hade väl som alla andra människor sina fel, brister och svagheter att dras med då de gick "här nere" i sina träskor, "den tunga mödans stråt", men ingen av vår släkt har befunnits ute på orätta vägar. Lugnt och stilla gick de sin väg fram och lika lugnt och stilla slöt de sina ögon då de famnades av den eviga sömnen.